

VARIA

– KÖZLEMÉNY –

Jog – kánonjog
*(Jogelméleti vázlat)**

SZUROMI SZABOLCS ANZELM O.PRAEM.
egyetemi tanár (PPKE JÁK)

Az ember alapvető sajátosságai közé tartozik, hogy nemcsak értelmes, hanem közösségi lény is. Ez a jellegzetesség lényegileg meghatározza az emberi személy világban való létét, mivel nemcsak saját szükségletei szerint kell berendeznie életét, hanem egyfelől a világban és saját természetében adott normáknak megfelelően, másfelől a közösség működésével összhangban. A világban létező dolgok, és az emberi személy természetének egymásra hangoltsága egyértelműen jelzi a természetben minden és mindenki számára adott viszonyok és arányok, végső soron normák létezését.¹ Az egyes ember cselekedetei nemcsak egyedi képességeinek és lehetőségeinek a kibontakoztatását jelentik, mivel ezt mindig az adott emberi közösség tagjaként hajtja végre. *Az emberi természetben, a teremtésben adott és ennek alapján saját és a közösség életbenmaradását, továbbá annak összehangolt működését szolgáló normákat közössen jognak nevezzük.*² Ez a korai időkben leginkább a szokás útján csiszolódik (mos – moris), mely belső norma, lépésről – lépésre jut el a konkrét egyedi tett megítélésének a gyakorlatából, annak általános és elvonatkoztatott megfogalmazására, majd lejegyzésére.

* Készült az OTKA által T 048584-számon támogatott *A középkori kánonjogi gyűjtemények és az európai ius commune* pályázat keretében.

¹ *Leges omnes, ac iura omnia in dirigendis humanis actionibus ad bene, beateque vivendum, non aliter se habent, quam habena, frena, et calcaria ad incitandos, et moderandos gressus, et cursus equorum: unde cum lex iubet alieno abstinere, ab iniuria temperare, neminem denique hominem laedere, contrafacientibusque poenas addit, nobis ac cupiditatibus nostris quasi frena quaedam iniicit, et habens praemit, flagellisque coeret. Cum vero honesta iubet, atque ad ea praemiis nos allicit, naturae humanae ad bonitatem stimulos addit, et calcaria subditur demum cum quaedam benigne indulgere, permittit, vel tolerat, habenas laxat. Sed tamen tam cohibendo, quam incitando, quam etiam indulgendo ad unicum tantum, ac certum finem genus humanum dirigit, nempe ad bene, beateque vivendum.* J. P. LANCELOTTI: *Institutiones Iuris Canonici, quibus ius pontificium singulari methodo.* Coloniae, 1609, 1050.

² SZUROMI SZ. A.: *Bevezetés a katolikus hit rendszerébe.* Budapest, 2004, 52–53.

I. A jog jelentése és tartalma

Szent Ágoston a jog jelentéséről úgy nyilatkozik, hogy mindazok az evilági törvények, melyek nem az örök törvényből (*lex aeterna*) kerülnek levezetésre, nem tekintethetők valódi jognak.³ Ennek tükrében a valódi jogi norma sajátossága, hogy az végső soron kötődik az örök törvényhez, amely összefoglalja és őrzi az isteni akaratot.⁴ Ennek alapján megkülönböztetünk:

- a) *Természettörvényt* (*lex naturalis*), ha az örök törvényben részesedett értelmes teremtmény által természeténél fogva ismert törvényről beszélünk. A törvénynek ez a területe a lehető legszorosabb és alapvető belső kapcsolatban van az erkölccsel és a lelkiismerettel.⁵
- b) *Pozitív isteni törvényt* (*lex positiva divina*), amely a természetfeletti rendben adott és a kinyilatkoztatásból ismert.
- c) *Pozitív világi törvényt*, amelyet az arra illetékes világi hatóság rendel el. Ennek a jogszabálynak a lényegéhez tartozik, hogy külső cselekvésre vagy viszonyra vonatkozik, mégpedig a törvényhozó vagy uralkodó kifejezett intézkedéséből fakadóan. A természetjogi koncepció alapján azonban nem ellenkezhet – amint ezt Szent Ágostonnál is láttuk – a természetes vagy pozitív isteni törvénnyel, sőt abból valamiképpen levezethetőnek kell lennie. A jogpozitivizmus általános elterjedése előtt (XIX. sz.) magától értetődő volt ez a természetjogi alapú érvelés, elég csak Aquinoi Szent Tamásra vagy Francisco Suarezre

³ Vö. *De libero arbitrio*, 1. 6: [...] Nihil est enim tam arduum atque difficile, quod non, Deo adiuvante, planissimum atque expeditissimum fiat. In ipsum itaque suspensi atque ab eo auxilium deprecantes, quod instituimus quaeramus. Et prius responde mihi, utrum lex quae litteris promulgatur, hominibus hanc vitam viventibus opituletur. [...] Cum ergo duae istae leges ita sibi videantur esse contrariae, ut una earum honorum dandorum populo tribuat potestatem, auferat altera; et cum ista secunda ita lata sit, ut nullo modo ambae in una civitate simul esse possint; num dicemus aliquem earum iniustam esse, et ferri minime debuisset? [...] Quid? Illa lex quae summa ratio nominatur, cui semper obtemperandum est, et per quam mali miseram, boni beatam vitam merentur, per quam denique illa quam temporalem vocandam diximus, recte fertur recteque mutatur, potestne cuipiam intelligenti non incommutabilis aeternaque videri? An potest aliquando iniustum esse ut mali miseri, boni autem beati sint; aut modestus et gravis populus ipse sibi magistratus creet, dissolutus vero et nequam ista licentia careat? [...] Simul etiam te videre arbitror in illa temporali nihil esse iustum atque legitimum, quod non ex hac aeterna sibi homines derivant: nam si populus ille quodam tempore iuste honores dedit, quodam rursus iuste non dedit; haec vicissitudo temporalis ut iusta esset, ex illa aeternitate tracta est, qua semper iustum est gravem populum honores dare, levem non dare: an tibi aliter videtur? [...] Cum ergo haec sit una lex, ex qua illae omnes temporales ad homines regendos variantur, num ideo ipsa variari ullo modo potest? [...] *Saint'Agostino, Dialogi* II (Opere di Sant'Agostino III/2), Roma 1976. 172–174.

⁴ S. AUGUSTINUS: *Contra Faustinum*. XXII c. 27.

⁵ S. THOMAS, I–II q. 91 art. 2: [...] Praeterea, per legem ordinatur homo in suis actibus ad finem [...] habitum est. Sed ordinatio humanorum actuum ad finem non est per naturam, sicut accidit in creaturis irrationabilibus, quae solo appetitu naturali agunt propter finem: sed agit homo propter finem per rationem et voluntatem. Ergo non est aliqua lex homini naturalis. – Praeterea, quanto aliquis est liberior, tanto minus est sub lege. Sed homo est liberior omnibus animalibus, propter liberum arbitrium, quod prae aliis animalibus habet. Cum igitur alia animalia non subdantur legi naturali, nec homo alicui legi naturali subditur. *Summa Theologiae*, Taurini – Romae 1950. II. 414.

utalnunk.⁶ Éppen a II. világháború traumája világított rá újra, hogy mennyire tarthatatlanok a relativista, empirista, egyszóval pozitivisták nézetek.⁷ A pozitív jogszabályok létrejöttének alaki és eljárási kritériumai még egyáltalán nem biztosítják azt, hogy az emberi közösség reprezentatív része által így megalkotott norma ne tartalmazhatna jogtalanságot, ami alapvetően ellentétes az egyes személyek ontológiai adottságával. A természetjogi normák tagadása egyet jelent az ember létezésének objektív adottságként való megkérdőjelezésével, hiszen ezt pusztán csak a közösség által alkotott pozitív törvénnyel lehetne biztosítani, amely hiányában az emberi élet akár minden megszorítás nélkül kioltható lenne.

- d) *Tisztán egyházi pozitív törvényt*, amely az előzőtől függetlenül (vö. pozitív világi törvény), az arra illetékes egyházi hatóság rendelkezésével jön létre. Az ilyen jellegű törvény tartalma közvetlen vagy közvetett összefüggésben van a Szentírásban és a Szentagyományban megőrzött normákkal, amelyek meghatározzák az Egyház működésének lényegét és célját. Ez indokolja, hogy a katolikus Egyház jogszabályai a római pápa legfőbb irányítása és felügyelete alatt szülessenek meg.

II. Jogi módszer

Ahogy azt az előzőekben bemutattuk, a jog magában foglalja az *isteni jog* emberi természetből fakadó követését, és az ennek nyomán kialakult normatív *szokásokat*. Mindez a társadalmon belüli kapcsolatok és viszonyok bővülése, specializálódása és intézményesülésének a következtében válik hierarchikusan rendezett írott *jogszabályok* által irányítottá. A jog rendeződésének egyik jellegzetessége, hogy az egyedi esetre született jogi normák helyébe a jog és az adott jogrendszer általánosan alkalmazható elvei és szabályai lépnek. A *jogalkotó*, az egyedi jogi normák elemzésével *axiómarendszerbe* illeszti a meghatározott körülmények, valamint résztvevők tevékenységét és viszonyát szabályozó új jogi normát. A *jogalkalmazóra* hárul az a feladat, hogy a konkrét eset körületekintő vizsgálata után kiválassza azokat az általános szabályokat, amelyek együttesen vonatkoztathatók rá. Ha van, vagy vannak ilyen szabályok, úgy az eset beilleszthető a felállított axiómarendszerbe, értékelhető, továbbá a belőle fakadó jogkövetkezmények abból levezethetők. Amennyiben nem egyértelmű, hogy az adott eset a számításba jöhető jogi normák hatálya alá esik-e, úgy lehetséges a jogszabály úgynevezett *kiterjesztő magyarázata*. A *jogszabály-magyarázat*, éppen a jogrendszer hierarchikusan rendezett volta miatt, meghatározott illetékességi szinteket feltételez. Elképzelhető azonban olyan eset, amely teljesen új, és semmilyen korábbi, még a régi jogban fellelhető kázusok alapján sem bírálható el. Ilyen joghézag esetében új norma alkotására van

⁶ F. SUAREZ: *De leg.* I c. 10 n. 1–2, 16–17; I c. 11 n. 1, 3; III c. 16 n. 3–4.

⁷ J. DELGADO PINTO: *Derecho. Historia. Derecho Natural. Reflexiones acerca del problema de la oposición entre la existencia del Derecho Natural y la historicidad de los Ordenes Jurídicos. Anales de la Cátedra Francisco Suárez* IV/2 (1964) 73.

szükség, ami nyilvánvalóan az eset jellege szerinti törvényhozói hatalommal rendelkező hierarchikus szintet szorítja a jogszabály meghozatalára. A jogszabály megszövegezése nem lehet független az isteni jogtól, a természetjogtól, a már létező pozitív jogtól, mivel így a jogrendszeren belüli axiomatikus szisztéma önelentmondásba kerülne.⁸

Különösen igaz ez az egyházjogra, mint szakrális jogra, hiszen az Egyház élete folyamán, a kinyilatkoztatás és a Krisztus által alapított szentségek kiszolgáltatása nyomán kikristályosodott axiómarendszer minden részletében kötődik az Egyház céljához, a lelkek üdvösségéhez.⁹ Ez a cél viszont nem kényszeríthető ki emberi hatalommal, azoktól az eszközöktől, doktrinális és diszciplináris keretektől függetlenül, melyek a megváltás misztériumában adóttak.¹⁰ A kánoni jogalkotás, jogértelmezés és jogalkalmazás éppen ezért soha nem lehet önkényes. *A kánoni méltányosság*nak,¹¹ az egyedi eset – az adott személy üdvössége szempontjából történő – elbírálásának *a kontrollja*, az úgynevezett *erkölcsi bizonyosság*, amely a helyes – és nem téves – lelkiismeret szavára építve, a keresztségben elfogadott, és a többi szentség által megerősített, valamint a hitvallásban megvallott Isten előtt, komolyan megfontolva hozza meg döntését. A jogalkotónak, jogalkalmazónak, és jogértelmezőnek súlyos erkölcsi kötelessége, hogy ezt a normát szem előtt tartva, kellő ismeretek birtokában, tiszta lelkiismerettel és alázattal tevékenykedjen. Ez kiterjed mind az egyház sajátos működésének és céljának a megfelelő ismeretére (vö. ekkleziológia) [1] és az Egyházi Tanítóhivatal iránymutatásának a követésére [2]; a jog általános elveinek és a kánonjog teljes rendszerének az alapos ismeretére [3],¹² a legfőbb egyházi hatóság irányában megnyilvánuló tiszteletre [4],¹³ a hierarchikus előljáró iránti engedelmességre [5]; az egyes jogalkotói szintek által megalkotott újabb normák, elvi intézkedések,

⁸ G. LUF: Rechtsphilosophische Grundlagen des Kirchenrechts. In J. LISTL – H. SCHMITZ (Hrsg.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg, 1999², 45–48.

⁹ J. C. M. ERRÁZURIZ: La salus animarum tra dimensione comunitaria ed esigenze individuali della persona. *Ius Ecclesiae* 12 (2000) 327–342.

¹⁰ P. A. BONNET: Pastoralità e giuridicità del diritto ecclesiale. *Ius Ecclesiae* 12 (2000) 129–191.

¹¹ ERDŐ P.: Méltányosság a mai egyházjogban. In Uő: *Az élő Egyház joga. Tanulmányok a hatályos kánonjog köréből*. Budapest, 2006, 45–52.

¹² CIC Can. 253 – § 2. Curetur ut distincti totidem nominentur magistri qui doceant sacram Scripturam, theologiam dogmaticam, theologiam morale, liturgiam, philosophiam, ius canonicum, historiam ecclesiasticam, aliasque, quae propria methodo tradendae sunt, disciplinas.

Can. 254 – § 2. Ita alumni edoceantur, ut et ipsi habiles fiant ad questiones aptis investigationibus propriis scientifica methodo examinandas; habeantur igitur exercitationes, in quibus, sub moderamine magistrorum, alumni proprio labore studia quaedam persolvere discant. Vö. *Novo Codice Iuris Canonici* (2 Sept. 2002) AAS 95 (2003) 281–285.

¹³ Vö. CD 2: In hac Christi Ecclesia, Romanus Pontifex, ut successor Petri, cui oves et agnos suos pascentes Christus concredidit, suprema, plena, immediata et universali in curam animarum, ex divina institutione, gaudet potestate. Qui ideo, cum tamquam omnium fidelium pastor ad bonum commune Ecclesiae universae et ad bonum singularum Ecclesiarum procurandum missus sit, super omnes Ecclesias ordinariae potestatis obtinet principatum. Episcopi autem et ipsi, positi a Spiritu Sancto, in Apostolorum locum succedunt ut animarum pastores, atque, una cum Summo Pontifice et sub Eiusdem auctoritate, ad Christi, aeterni Pastoris, opus perenne reddendum missi sunt. (...). COD 921.

mértékadó döntések megismerésére, és az azokról történő folyamatos tájékozódásra [6]; továbbá az egyház gyakorlati működésének és a pasztorációban folyó tevékenységének ismeretére és megbecsülésére [7].

III. Kánonjog

A katolikus Egyház jogát *egyházjognak*, hagyományosan pedig *kánonjognak* nevezzük. Ez azoknak a normáknak az összességét jelenti: „[...] melyeket a katolikus egyház illetékes szervei adtak ki vagy érvényesítenek, s amelyek ennek az egyháznak a szervezetét, működését, és tagjainak az egyház sajátos céljaival kapcsolatos tevékenységét szabályozzák.”¹⁴ Ennek legfontosabb területe nevezhető *pápa által alkotott jognak* (ius pontificum), mivel azokat a mindenkori pápa, vagy az ő felhatalmazása alapján eljáró dikasztériumok hozzák létre. Régies szóhasználattal nevezhetjük ‘egyházi jognak’ (ius ecclesiasticum), melyet már Siricius pápa is alkalmazott 385-ben, megkülönböztetve az egyházi hatóság által alávetettjeire alkotott jogszabályt a világi törvényektől.¹⁵ Nem tévesztendő azonban össze a ‘ius publicum ecclesiasticum’-mal (diritto ecclesiastico, derecho ecclesiastico; droit ecclesiastique; ecclesiastical law; staatskirchenrechts), amely az állami egyházjogot jelöli.¹⁶

A hatályos Kódex a ‘kánonjog’ kifejezést használja, amely hagyományosan a kánonokból (κανόν) álló egyházi joganyagra utal, szemben a világi uralkodó, vagy hatóság által alkotott törvényekkel (νόμος). Maga a szó mértéket jelent, amely mérték, mint komplex egyházi norma, mind a hit, mind az erkölcs területén kötelezi az Egyház közösségéhez tartozókat, természetesen a norma eredete (isteni – egyházi; egyetemes – részleges), és az Egyházzal való communio fokának figyelembevételével. Az egyházjog története folyamán a kánonjog kifejezést különféle összetételekben is használták: kánonjog – kánoni jog (ius canonicum), kánoni törvény (lex canonica), kánoni szabály (mos canonicus, ordo canonicus).¹⁷ A régebbi kánonjogi gyűjteményekben a szöveg műfaja és a jogalkotó hatóság függvényében találkozhatunk a kánon (canon),¹⁸ fejezet (caput),¹⁹ dekrétum (decretum, decretalis),²⁰ vagy a konstitúció (constitutio) elnevezéssel.²¹ Ezek közül a

¹⁴ ERDŐ P.: *Egyházjog*. (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest 2005⁴, 51.

¹⁵ JK 255 (65) Himerii, episcopi Tarraconensis ad Damasum litteris acceptis [...]: P. HINSCHIUS (ed.): *Decretales Pseudo-Isidorianae et Capitula Angilramni*. Lipsiae, 1863 (repr. Aalen, 1963) 520.

¹⁶ Vö. SCHANDA B.: *Magyar állami egyházjog*. (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae 1/3), Budapest, 2003², 3–6.

¹⁷ A. VAN HOVE: *Prolegomena*. (Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici I/1), Mechliniae – Romae, 1928, 28–31.

¹⁸ Vö. pl. *Decretum Burchardi Wormatiensis* [1008-1022], kiadása: G. FRANSSEN – TH. KÖLZER (Hrsg.): *Burchard von Worms, Decretorum Libri XX*. Aalen, 1992.

¹⁹ Vö. pl. *Collectio LXXIV titulorum* [1050-1076], kiadása: J. GILCHRIST (ed.): *Diversorum patrum sententiae sive Collectio in 74 titulos digesta*. (Monumenta iuris canonici B/1), Città del Vaticano, 1973.

²⁰ Vö. pl. [...] Sane diversas constitutiones et decretales epistolas praedecessorum nostrorum, in diversa dispersa volumina [...]. AE. FRIEDBERG (ed.): *Corpus iuris canonici, II*. Lipsiae, 1881, 1–2.

²¹ Vö. pl. *Constitutiones concilii Lateranensi IV* [1215], kiadása: A. GARCÍA Y GARCÍA (ed.): *Constitutiones Concilii quarti Lateranensis una cum Commentariis glossatorum*. (Monumenta iuris canonici A/2), Città del Vaticano, 1981.

kánon leginkább a zsinatokon megszületett rövidebb, jogi jellegű szabályokat jelölte, szemben a hosszabb lélegzetű, alapvető meghatározást adó konstitúcióval,²² vagy a főleg pápai jogalkotáshoz tartozó dekrétummal. A hatályos Egyházi Törvénykönyv egyöntetűen 'kánonnak' nevezi a benne található önálló jogszabályokat, amelyeket néha paragrafusokra, illetve pontokra oszt fel.²³

A kánonjog fogalmának meghatározására számos összefoglalás született:²⁴ Schmalzgrueber szerint a kánonjog „*Olyan püspökök által elrendelt vagy legalábbis jóváhagyott, az Egyház számára alkotott pozitív jog, mely az istentiszteletre, a békére és a keresztény igazságosság megőrzésére, végső soron az örök boldogság elérésére irányítja a krisztushívőket.*” Wernz úgy beszél a kánonjogról, mint *Isten, vagy az egyházi hatóság által kinyilvánított és a katolikus Egyház számára előírt törvények összessége.*²⁵ Gommarus Michiels Sägmüller véleményét figyelembe véve²⁶ a kánonjogon a törvényes egyházi hatóság által alkotott, kifejezésre juttatott, vagy jóváhagyott jogi normákat érti, amely az Egyházhhoz tartozó minden személy jogait és kötelességeit úgy határozza meg és rendezi, hogy az az egyházi közösséget megőrizze, és közelebb vigye az Egyház saját céljának eléréséhez.²⁷ A kánonjog tehát azoknak a kötelező cselekvési szabályoknak az összessége, amelyet arra illetékes egyházi hatóság, az Egyház javára, egy arra megfelelő közösségnek, kellően kihirdetett, tartós, önálló, általános és jogi jellegű formában hoz.²⁸

A kánonjog 'szent jog' (ius sacrum) mivel normái közvetlen vagy közvetett módon az egyes személyek megszentelődését mozdítják elő. Ha szembeállítjuk az emberi közösség együttélését szabályozó normákkal (ius civile), akkor tág értelemben isteni jognak (ius divinum), vagy ahhoz kapcsolódó jognak is nevezhetjük, mivel a kánoni jogszabály sajátos kapcsolatban van az isteni törvénnyel.²⁹ Egyfelől számos

²² S. KUTTNER: Die Konstitutionen des ersten allgemeinen Konzils von Lyon. *Studia et documenta historiae et iuris* 6 (1940) 70–131.

²³ R. CASTILLO LARA: Criteri di lettura e comprensione del nuovo Codice. *Apollinaris* 56 (1983) 345–369.; G. MAY – A. EGLER: *Einführung in die kirchenrechtliche Methode*. Regensburg, 1986, 179–181.

²⁴ Vö. G. MICHIELS: *Normae generales iuris canonici*, I. Parisiis–Tornaci–Romae, 1949, 10.

²⁵ F. X. WERNZ: *Ius Decretalium ad usum praelectionum in scholis textus canonici sive iuris Decretalium*. Prati, 1913³, I. n. 46.

²⁶ Begrifflich ist das Kirchenrecht im objectiven Sinne die nach Ausscheidung blosser Moralvorschriften, einfacher Ausführungsverordnungen und Zeremonialvorschriften vorhandene Summe aller von Gott und von der Kirche gegebenen Gesetze, durch welche das Verhältnis der Kirche als Ganzen zu ihren Gliedern und der ausserhalb Stehenden, sowie die kirchlichen Beziehungen der einzelnen Glieder der Kirche geordnet werden. J. B. SÄGMÜLLER: *Lehrbuch des katholischen Kirchenrechts*, I. Freiburg im Breisgau, 1925, 11–12.

²⁷ Ius canonicum est complexus legum a legitima auctoritate ecclesiastica promanantium i. e. ab ea constitutarum, propositarum vel approbatarum, quibus omnium personarum Ecclesiam constituentium iura atque officia determinantur et ordinantur, ut societas ecclesiastica in suo esse sociali conservetur et ad finem suum sociale dirigatur. G. MICHIELS: *Normae generales iuris canonici*. 11.

²⁸ ERDŐ (2005) i. m. 51.

²⁹ Vö. Origo iuris civilis est in promptu sumpsit enim initium a legibus quibusdam curiatis, et legibus duodecim tabularum, edictis Praetorum, Imperatorumque constitutionibus, ut late traditur in l. 2. ff. De orig. ju. at jus Pontificum non ab homine aliquo, sed a lege ipsa divina fluxit c. qualiter cl. 2 accusa. et

pozitív egyházi törvény isteni jogot fogalmaz meg, melyek alól nem áll módjában az Egyház egyetlen hierarchikus szintjének sem felmentést adnia. Másfelől, a tisztán egyházi törvények vonatkozásában is megjegyzendő, hogy azok egyedi módon kötődnek az isteni joghoz, mint az abban foglaltak megtartásának és alkalmazásának eszközei.³⁰ Ezek az eszközök az Egyház élete folyamán kristályosodtak ki, először a szentségek kiszolgáltatása és az igehirdetés által létrehozott szokásjog, majd annak lejegyzett, írott formájában. Így egészen 1983-ig, az új Egyházi Törvénykönyv kihirdetéséig, csak meghatározott körben lehetett beszélni az érvényesség és a hatályosság közötti különbségről az egyházjogban. Amennyiben egy kánoni szabályt érvényesen, azaz arra illetékes hatóság által, törvényileg meghatározott módon és formában, megfelelő tartalommal és címzettek számára alkottak, úgy az időbeli korlátozás nélküli hatállyal bírt. Ez teszi érthetővé a kánonjog történelmében megjelenő jelentősebb hamisításoknak az elméleti hátterét is, hiszen a jogszabály-értelmezés fejlett formáinak hiányában, és a korábbi egyházi állapotokat tükröző joganyag alapján, a szöveg utólagos átalakítása, a hamis szerző megjelölés, vagy az egyszerű hamisítás szolgálhatott pusztán eszközként a régi, de hatályban lévő joganyag aktualizálására. Erre a legjobb példa maga a több mint felében hamis Pszeudo-Isidor gyűjtemény (847-852).³¹ Az egyháztörténelem különböző korszakaiban alkotott kánoni rendelkezések egyöntetűen hatályban voltak, ami komoly nehézséget jelentett a jogalkalmazónak. Az egyházjogi gyűjteményekben kronologikusan vagy tematikusan felsorolt kánonok nem egyszer egymással részben, vagy teljesen ellentétes intézkedést tartalmaztak, mivel legtöbbjüket konkrét esetre, de különböző körülmények (földrajzi, társadalmi, történelmi) között írták. Az egymással ellentétes kánonok problémájának feloldása a kánonjogtudomány fejlődésének köszönhető, nevezetesen Chartres-i Szent Ivo,³² Liege-i Alger³³

per Abb. et alios in ca. de translato Episcopo. non Senatus Romanus, sed sanctissimi viri ex universo orbe ad celebranda Oecumenica concilia ductu sancti spiritus congregati condiderunt c. canones D. xv. demum ei Romanus Pontifex, et Vicarius Iesu Christi incrementum dedit, ut traditur prolixè D. xix, D. xx, D. xxi qui tantum dicitur praestare Romano Imperatori quantum spiritus carni, et sol ipse Lunae, ut habetur in c. solitae de major. et obed. et in c. pervenerabilem [...]. J. P. LANCELOTTI: *Institutiones Iuris Canonici, quibus ius pontificium singulari methodo*. 11056.

³⁰ Vö. P. ERDŐ: Metodo e storia del diritto nel quadro delle scienze sacre. In DE LEÓN – ÁLVAREZ DE LAS ASTURIAS: *La cultura giuridico-canonica Medioevale premesse per un dialogo ecumenico*. (Pontificia Università della Santa Croce, Monografie giuridiche 22), Milano, 2003, 3–22, különösen 15–16.; J. C. M. ERRÁZURIZ: Lo studio della storia nella metodologia canonistica: la rilevanza della nozione di diritto. In DE LEÓN – DE LAS ASTURIAS i. m. 109–121, különösen 114.

³¹ A. STICKLER: *Historia iuris canonici Latini. Institutiones academicae. I. Historia fontium* (Studia et textus historiae iuris canonici 6), Taurini, 1950, (repr. Romae 1985) 131–142.; ERDŐ P.: *Az egyházjog forrásai. Történeti bevezetés*. (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/1), Budapest, 1998, 122–127.; B. E. FERME: *Introduzione alla storia del diritto canonico. I. Il diritto antico fino al Decretum di Graziano*. (Quaderni di Apollinaris 1), Roma, 1998, 140–143; vö. SZUROMI SZ. A.: A püspökökre vonatkozó egyházfegyelem sajátosságai a Decretales Pseudo-Isidorianae-ban. *Kánonjog* 5 (2003) 51–63.

³² Chartres-i Szt. Ivo *Panormia*-nak nevezett műve előszava: *Prologue, texte latin et traduction française* (Sources canoniques 1), Paris, 1997.

³³ R. KRETZSCHMAR: *Alger von Lüttichs Traktat „De misericordia et iustitia”*. (Quellen und Forschungen zum Recht im Mittelalter 2), Sigmaringen, 1985.; ERDŐ (1998) i. m. 161.

és Gratianus mester munkájának.³⁴ Ezt egészíti ki a zsinati jogalkotás különböző szintjeinek világos, hierarchikus egymás alá rendelése a IV. Lateráni Zsinaton (1215),³⁵ melynek rendelkezéseit az egyetemes zsinatok történetében először maga a pápa hirdette ki.³⁶ Ezek az elméleti és alapvető jogtechnikai irányelvek lehetővé tették az anyagában növekvő, később *Corpus iuris canonici*-nek nevezett jogszabály-együttes hatékony alkalmazását és értelmezését, alapvetően 1917-ig, a jogértelmezésben pedig lényegében 1983-ig.³⁷

A kánonjogi anyag fő jellegzetességei közé tartozik tehát, keletkezési idejétől függetlenül, a *szakramentalitás*.³⁸ Sőt, a II. Vatikáni Zsinat *Lumen gentium* kezdetű, az Egyházzal szülő dogmatikus konstitúciójának előszavában újra megjelenik a *sacramentum unitatis* patrisztikus korból származó (vö. Szent Ciprián)³⁹ egyháztani kifejezés: „Mivel pedig az Egyház Krisztusban mintegy szentsége, azaz jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének, a korábbi zsinatok nyomában járva híveinek és az egész világnak jobban ki akarja nyilvánítani a maga egyetemes természetét és küldetését.”⁴⁰ Az Egyház tehát jelenlétével és tevékenységével, mint maga Krisztus, megszenteli a világot, amelynek eszközei a Krisztus által alapított szentségek. A Szentírás, a Tradíció, a szentségek, a tanítói küldetés és a megszentelés egyéb formái olyan alapadottságai az Egyháznak, melyek lényegileg meghatározzák annak működését és tevékenységét.⁴¹ Ez a fő törekvés,

³⁴ C. LARRAINZAR: *La ricerca attuale sul "Decretum Gratiani"*. In DE LEÓN –DE LAS ASTURIAS i. m. 45–88.; J. M. VIEJO-XIMÉNEZ: *La composizione del Decreto di Graziano*. In SZ. A. SZUROMI (ed.): *Medieval Canon Law Collections and European ius commune*. (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae III/8), Budapest, 2006, 97–169.

³⁵ Const. 6 – Sicut olim a sanctis patribus noscitur institutum, metropolitani singulis annis cum suis suffraganeis provincialia non omittant concilia celebrare, in quibus de corrigendis excessibus et moribus reformatandis, praesertim in clero, diligentem habeant cum Dei timore tractatum, canonicas regulas et maxime quae statuta sunt in hoc generali concilio relegentes, ut eas faciant observari, debitam poenam transgressoribus infligendo. Ut autem id valeat efficacius adimpleri, per singulas dioeceses statuunt idoneas personas, providas videlicet et honestas, quae per totum annum simpliciter et de plano, absque ulla iurisdictione sollicitae investigent, quae correctione vel reformatione sint digna, et ea fideliter perferant ad metropolitanum et suffraganeos et alios in concilio subsequenti, ut super his et aliis, prout utilitati et honestati congruerit, provida deliberatione procedant; et quae statuerint, faciant observari, publicantes ea in episcopalibus synodis, annuatim per singulas dioeceses celebrandis. Quisquis autem hoc salutare statutum neglexerit adimplere, a suis beneficiis et executione officii suspendatur, donec per superioris arbitrium eius relaxetur. COD 212–213, vö. X 5. 1. 25.

³⁶ SZ. A. SZUROMI: The Constitutions of the Fourth Lateran Council (1215) according to its Theological, Canonical and Historical Aspects. *Rivista Internazionale di diritto comune* 15 (2004) 185–199.

³⁷ Vö. SZUROMI SZ. A.: Az egyházi jogi források feldolgozásának szempontjai. *Kánonjog* 8 (2006) 49–77, különösen 74–77.

³⁸ Vö. ERDŐ (2005) i. m. 62.

³⁹ S. CYPRIANUS, Epist. 64, 4 (*Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum*, III/B 720).

⁴⁰ LG 1: (...) Cum autem Ecclesia sit in Christo veluti sacramentum seu signum et instrumentum intimae cum Deo unionis totiusque generis humani unitatis, naturam missionemque suam universalem, praecedentium Conciliorum argumento instans, pressius fidelibus suis et mundo universo declarare intendit. (...). COD 849.

⁴¹ ERDŐ P.: *Az egyházjog teológiája*. (Egyház és jog II), Budapest, 1995, 113–125.

amely egyben az Egyház tevékenységének végső horizontjára utal, határozza meg minden egyházi hivatal működését, amelyet a jelenleg hatályos Egyházi Törvénykönyv utolsó kánonjában (1752. kán.) így fogalmaz meg: „[...] *a lelkek üdvösségének az egyházban mindig a legfőbb törvénynek kell lennie.*”⁴²

Így válik érthetővé a kánonjog másik alap sajátossága, a *rugalmasság*, amely az általánosan érvényes normák és elvek mellett körültekintő figyelmet szentel az egyedi eset sajátos emberi és lelki vonatkozásainak. Valójában ez a tulajdonság eredményezte a kodifikáció előtti időszakban a kánoni előírások és egyedi döntések következtében megszülető egyházi szabályok színes és változatos szövevényét. Az is látható, hogy nemcsak az Egyház működése, hanem maga a rugalmasság is szoros belső kapcsolatban van a szentségek kiszolgáltatásával.